

O coloană axială

Omul-fantă e coloana axială a elegiilor lui Nichita Stănescu. Toate cele 11 elegii orbitează în jurul elegiei numită *Omul-Fantă*. Cea care le ține în gravitația ei pe toate, la fel cum Coloana infinitului a lui Brâncuși, încununează ansamblul arhitectural de la Târgu Jiu, unde există o masă a tăcerii cu 12 scaune în jurul ei, dintre care pe unul s-ar putea așeza *Omul-fantă*, și mai e și Poarta Sărutului.

Elegia oului – a noua ar putea fi considerată ea însăși o *Poartă a sărutului*, avînd reverberații și cu celebra „sculptură pentru orbi” – OUL, așa cum și-o mai definise Brâncuși.

Elegiile pot fi considerate și un autentic autoportret spiritual al lui Nichita Stănescu, la fel cum și Brâncuși desenase propriul său autoportret spiritual intitulat „Sinea mea oarecum” – semnat sub titlul în limba franceză „relativement tel que moi”. În sensul celor amintite mai sus pot spune acum că elegiile, în forma în care au fost ele structurate nu pot fi considerate niște forme lirice întâmplătoare și imprecise. Ele sînt organizate conform unui plan, unei arhitecturi, a unei simetrii arhitectonice bine gândite, conform unei viziuni integratoare.

Nichita Stănescu își urmărea temele și obsesiile dezvoltîndu-le arborescent pînă la ultimele consecințe, la fel ca și Brâncuși. Există în toată poezia lui Nichita Stănescu o persistentă obsesie a zborului, o propensiune pentru zbor, o dorință de smulgere din teluric și visceral, la fel ca la Brâncuși – autorul *Păsării Măiaștre*, cel care a sculptat *Pasărea în spațiu*, cucerind lumea cu păsările sale, mergîndu-i vestea de sculptor al zborului. La fel și în elegiile lui Nichita Stănescu întîlnim imagini cu păsări, tema zborului fiind preponderentă, așa spune chiar proeminentă. Iată începutul impresionant din *Elegia oului – a noua*:

„Într-un ou negru mă las încălzit / de așteptarea zborului locuind în mine; stă unul lîngă altul nedezlipit, sinele lîngă sine.”

„Sentimentul unei aripi îmi curge-n spinare”. *Elegia oului, a noua*, prin totalitatea imaginilor din cuprinsul ei, poate fi considerată ca o elegie a zborului spre infinit: „Dintr-un ou într-unul mai mare / la nesfîrșit te naști, nezburată // aripă.” În *elegia a treia* întîlnim acele teribile imagini memorabile, acel „fluviu de păsări murind: / Deodată aerul urlă... / Își scutură păsările în spinarea mea // Fluviu de păsări înfipte // cu pliscurile una-tr-alta se agită.” A *cincea elegie*, subintitulată – *tentația realului*, face referire la relația conflictuală dintre conștiință și existența reală, dintre eul visceral și realul planetar premergător:

„N-am fost supărat niciodată pe mere că sunt mere, pe frunze că sunt frunze, pe umbră că e umbră, pe păsări că sunt păsări.

Dar merele, frunzele, umbrele, păsările s-au supărat deodată pe mine.

Iată-mă dus la tribunalul frunzelor, la tribunalul merelor, păsărilor.

Tribunale rotunde, tribunale aeriene, Tribunale subțiri, răcoroase.”

În *Elegia a șaptea*, cea a *opțiunii la real*, întîlnim acel vers emblematic – „*Niciodată n-am să fiu sacru*. Mult, prea mult am imaginația / celorlalte forme concrete.” –, opțiunea ieșirii din eu fiind definitivă, deoarece, cum spunea Brâncuși într-unul din aforismele sale: „cine nu iese din Eu, n-atinge Absolutul și nu descifrează nici viața”. Așa că în această elegie, a șaptea descoperim opțiunea definitivă:

„Trăiesc în numele păsărilor, dar mai ales în numele zborului.

Cred că am aripi, dar ele nu se văd. *Totul pentru zbor.*”

Referitor la pasărea măiastră, Brâncuși spunea că „că este un simbol al zborului ce îl eliberează pe om din limitele materiei”.

Cea mai grandioasă imagine a zborului o întîlnim însă în *Elegia a opta*, *Hiperboreana* din ultima ei

secvență, a III-a, fiind de fapt o imagine a zborului cosmic, o caracteristică de bază a cosmicității zborului.

„Ea își ridică deodată capul: deasupra ei aleargă globuri albe și norii se destramă în fișii verzui. Se-arată-o sferă cu întunecimi ca

munții, pe care păsările sfînd înfipte-n ciocuri, cu pocnet greu de aripi, o rotesc.

Desigur, idealul de zbor s-a-ndeplinit aici.

Putem vedea mari berze-nfipte-n stîncă

mișcîndu-se încet. Putem vedea vulturi imenși, cu capul îngropat în pietre

bătînd asurzitor din aripi, și putem vedea

o pasăre mai mare decît toate, cu ciocul ca o osie albastră, în jurul căreia se-nvîrte; cu patru anotimpuri, sfera.

Desigur, idealul de zbor s-a-ndeplinit aici,

și-o aură verzuie prevestește un mult mai aprig ideal”.

În cartea sa „*Dacia hiperboreeană*”, Editura Rosmarin, București, 1996, Vasile Lovinescu, în capitolul – *Migrația hiperboreeană în Dacia*, ne oferă cîteva date referitoare la acest misterios ținut străvechi – *Hiperboreea* – pe care îl regăsim în strania elegie a lui Nichita Stănescu, ea avînd legături secrete și cu *Elegia a doua*, *getica*. În cartea sa, foarte bine documentată, Vasile Lovinescu dă numeroase citate din istoricii și scriitorii antici argumentînd că „*toți anticii sunt unanimi în a afirma că Geții erau un popor hiperborean*. Pindar care e poetul cel mai erudit al Greciei, ne arată în Apollo, după ce ridicase cu Neptun și Eac zidurile Troiei, întorcîndu-se în patria sa de pe Istru (Dunărea inferioară), *la Hiperboreeni*”.

„Se știe că cei vechi înțelegeau prin *axis boreus*, cardines mundi: Kion Ouranou, *Polul spiritual al lumii*. Poetul Ovidiu, exilat de Augustus la

Tomis, se plîngea în epistolele sale că-și petrece viața sub *axul boreal*, la sîngia Pontului Euxin”.

„Vita procul patria, peragenda sub axe boreo”.

Și Marțial, într-o scrisoare (o epigramă) adresată unui soldat spune același lucru:

„Soldat Marcelin, tu pleci acum ca să iei pe umerii tăi *Cerul hiperborean* și astrele Polului getic”. Și Virgiliu spune despre Orfeu (Orpheus) că „Singuratec, cutreera ghețurile hiperboreene (hyperboreas glacies). Domul descoperit de ghețuri, și cîmpurile niciodată fără zăpadă, în jurul munților Riphei (Carpați), pînă ce femeile trace, mîniate de disprețul său, îl sfîșiară”.

Vasile Lovinescu spune că Dacia a fost timp de cîteva milenii „centrul suprem al Hiperboreii (și în consecință al lumii) în migrare către Sud, și înainte de mutarea centrului spre Orient” (p.19). În această antichitate abisală circula legenda că „Latona, mama lui Apollo, s-a născut pe o insulă numită Leuky, adică *Albă*, și, din cauza aceasta, Apollo era venerat mai mult decît ceilalți zei. Hiperboreenii din insula Albă slăveau pe acest Zeu în fiecare zi și îi aduceau cele mai mari mulțumiri, fiind considerați preoții lui Apollo”. Insula legendară nu era alta decît actuala „Insulă a șerpilor”, care în antichitate era cunoscută sub numele de Leuky, adică Alba. Pe această insulă se află ruinele unui mare templu al lui Apoloo. În 1823, o expediție rusească a ridicat tot ce mai rămăsese din acest templu străvechi, cu o arhitectură ciclopică. Iată așadar misterul Hiperborean al *elegiei a opta* a lui Nichita Stănescu, în care apare această descriere bazată pe legende străvechi, ce aminteau de ținuturile hiperboreene și de migrațiile hiperboreenilor pe axa Nord-Sud.

„Hiperboreea, zonă mortală a maimarilor minții,
loc al nașterilor de copii de piatră,
din care sculptați sunt doar sfinții.
Hiperboreea, alb-negru,
aur-argint,
revelație, nerevelație, tristețe
alergînd și orbecînd”.

Iată de ce se poate spune că enigmatică *Ea* din această elegie stranie și misterioasă, ca mai toate elegiile acestei cărți, ne va duce cu gîndul la

mama lui Apollo, născută pe insula Leuky (Albă), Apollo fiind cunoscut și sub numele de Apollon Leukos, Leukios, Leukaios, cel mai venerat dintre toți zeii locului. Se mai spunea că locuitorii acestei insule în marea lor majoritate erau cîntăreți din liră. Iată de ce în *Elegia a doua, getica* Nichita Stănescu a inclus versuri aparent contradictorii, ele avînd însă tangența cu legendele hiperboreene și cu istoria mitică, referindu-se la „osatura unei geografii simbolice, suport la rîndul ei al unei istorii mitice, deci sacre în cel mai înalt grad”, cum spune Vasile Lovinescu.

„În fiecare scorbură era așezat un zeu. Dacă se crăpa o piatră, repede era dus și pus acolo un zeu. (...)

O nu te tăia la mîină sau la picior,
din greșeală sau dinadins!
De îndată vor pune în rană un zeu,
ca peste tot, ca pretutindeni
Vor așeza acolo un zeu
ca să ne-nchinăm lui, pentru că el
apără tot ceea ce se desparte de sine”.

Din cele descrise mai sus se poate spune că elegiile stănesciene reverberează între ele, radiază una din alta, asemeni unui organism viu, fuzionînd în final, în universală sămîntă, adică în ceva prin excelență viabil, regenerabil și reprezentativ în totalitatea acestui real, opus desgustătoarei visceralității, astfel integrarea în circuitul etern al materiei fiind perfectă. Nichita Stănescu este un receptor subtil al fenomenelor lumii înconjurătoare, pe care le transpune într-o cosmogonie a EULUI, un eu purificat și filtrat de acest real mai pur – cel al *merelor, frunzelor, păsărilor* și, în final, ca o apoteoză care să încununeze acest EU visceral – al *semîntelor*. Iată de ce zeifică el în elegii realul aflat într-un conflict etern cu visceralul acaparator și agresiv, real instituit într-un tribunal universal în *A cincea elegie*. Iată sursa teribilei boli interne din *Elegia a zecea*, subintitulată *Sunt*, în care întîlnim astfel de versuri sugestive și aluzive.

„Mă doare diavolul și verbul,
mă doare cuprul, aliorul,
mă doare cîinele, și iepurele, cerbul,
copacul, scîndura, decorul.

A unsprezecea elegie, subintitulată – *Intrare-n muncile de primăvară*, avînd opt părți, e mult mai complexă decît pare, fiind de fapt o explicare, pas cu pas, a tuturor celor-

alte elegii premergătoare. Pentru asta trebuie analizată și pusă în relație cu tot conținutul cărții, fiecare din cele 8 secvențe. Prima secvență, de exemplu, face trimitere la prima elegie, cea dedicată lui Dedal, elegie care debuta cu celebrele versuri:

„El începe cu sine și sfinșește cu sine.
Nu-l vestește nici o aură,
nu-l urmează nici o coadă de cometă.”

Și iată explicația oferită de Nichita Stănescu, mai exact demonstrația din finalul tulburătoarei sale cărți a elegiilor:

„tu, conținut mai mare decît forma,
iață
cunoașterea de sine, iață
de ce materia-n dureri ia naștere din ea
însăși,
ca să poată muri.”

Moare numai cel care se știe
pe sine / se naște numai cel care își este
/ sieși martor.

Toate elegiile dinaintea celei de-a unsprezecea făceau referire la eul visceral al *Omului-fantă*, la cunoașterea de sine a unui EU singular, cel care spune SUNT, pe cînd în elegia finală acest eu devine NOI, vizînd de fapt suma planetară a fiecărui EU, mai exact, întreaga comunitate umană. Iată versurile concludente și explicative:

„Dar mai înainte de toate,
noi suntem semînte, noi suntem
cei văzuți din toate părțile, deodată,
ca și cum am locui de-a dreptul

într-un ochi,
sau un cîmp, pe care-n loc de iarbă
cresc priviri-și noi cu noi înșine
deodată, duri, aproape metalici,
cosim firele, astfel ca ele
să fie, aidoma tuturor lucrurilor
în mijlocul cărora trăim
și pe care

inima noastră le-a născut.
Dar mai înainte de toate,
noi suntem semînte și ne pregătim
din noi înșine să ne azvîrlim în altceva
cu mult mai înalt, în altceva
care poartă numele primăverii...”

Iată de ce în încheierea tulburătoarei sale cărți a elegiilor, Nichita Stănescu va spune:

„A fi înlăuntrul fenomenelor, mereu
înlăuntrul fenomenelor...
A fi sămîntă și a te sprijini
de propriul tău pămînt.”